

๒ องค์ใดพระสัมพุทธ (2)*

พุทิตะ ทากามิจิ (ผู้เขียน)** ชานบีวีชช ทัตแก้ว (ผู้แปล)***

สมณะ เดียรธีย์ ครุทั้ง 6

ศาสนาเซน ซึ่งเกิดขึ้นร่วมกับพุทธศาสนา เล่าสืบต่อกันมาว่า มีทศนะถึง 363 ประการที่อธิบายแนวคิดปรัชญาใหม่ในสมัยนั้น นอกจากนี้ยังสืบทอดคัมภีร์ชื่อ “อิสิภาสียะ” (ภาษิตของฤๅษี)¹ ซึ่งเป็นคัมภีร์ยุคแรกสุดที่แนะนำรายชื่อของสมณะจำนวน 45 รูป พร้อมทั้งแนวคิดของพวกเขา ส่วนในคัมภีร์พุทธศาสนา ก็มีการกล่าวถึงทศนะ 62 ประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้กล่าวถึงสมณะที่อยู่ร่วมสมัยกับพระศากยมนี ที่เรียกรวมกันว่า “เดียรธีย์ ครุทั้ง 6”

* แปลจาก 吹田隆道『ブツダとは誰か』東京：春秋社，2013。(Takamichi, Fukita. Budda to wa dare ka. Tokyo: Shunjusha Publisher, 2013.)

** Takamichi, Fukita. Bukkyo University, Kyoto (Japan)

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชานบีวีชช ทัตแก้ว อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาเอเชียใต้ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(Assistant Professor South Asian Languages Section, Department of Eastern Languages, Faculty of Arts, Chulalongkorn University)
E-mail: ctudkeao@gmail.com

¹ ผู้แปล : คัมภีร์อิสิภาสียะ หรือ อิสิภาสียาอี (isibhasiyāim) เป็นคัมภีร์ศาสนาเซนที่รวมภาษิต คำสอนของนักบวชและสมณะต่างๆ

กล่าวกันว่าพวกเขาแต่ละคนเป็นศาสดาที่มีสำนักเป็นของตนเอง ได้รับการยกย่องจากผู้คน แต่เราจะพบว่ายังมีความสับสนปนเปกันอยู่ระหว่างชื่อและแนวคิดของเตียร์ถียแต่ละคนที่แตกต่างกันไปตามคัมภีร์ การที่จะชี้ชัดถึงแนวคิดแต่ละสำนักนั้นจึงยังไม่อาจทำได้ในที่นี้ ข้าพเจ้าจะแนะนำแนวคิดที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไป ข้าพเจ้าเห็นว่าการเข้าใจ ว่าเหล่าสมณะซึ่งอยู่ร่วมสมัยกับพระศากยมนิ คิดเห็นไปในทิศทางใด เป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่าชื่อและแนวคิดของเตียร์ถียแต่ละคน ความพ้องกันในเรื่องแนวคิดของสมณะแต่ละคน ไม่ว่าจะดีร้ายก็ตาม ย่อมเป็น “แนวคิดที่ว่าด้วยความจริง”

ปุณกัสสปะ

ยกตัวอย่างเช่นหนึ่งในบรรดาสมณะเหล่านั้น ปุณกัสสปะได้ปฏิเสธความเห็นด้านจริยศาสตร์ที่ศาสนาพราหมณ์สร้างขึ้นในมุมมองที่ตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิง โดยเขากล่าวว่า ไม่มีบาปซึ่งเกิดขึ้นจากการฆ่าสิ่งมีชีวิต การลักขโมย การกล่าวคำเท็จ เป็นต้น ไม่มีกุศลซึ่งเกิดขึ้นจากการให้ทาน การประกอบพิธีกรรม หรือการบำเพ็ญตบะ และก็ไม่มีกรรมซึ่งเป็นเครื่องกำหนดกุศลและอกุศล เป็นต้น ถึงแม้จะเป็นแนวคิดที่บกพร่องเสื่อมทรามก็ตาม แต่ทว่าเป็น “แนวคิดที่ว่าด้วยความจริง” ซึ่งเกิดขึ้นเป็นธรรมดาสำหรับการมีชีวิตอยู่ในยุคที่เร้นแค้น

อชิตเกสกัมพล

อชิตเกสกัมพลได้เสนอแนวคิดเชิงวัตถุนิยม เพื่อใช้เป็นอาวุธในเชิงทฤษฎี เพื่อใช้ในการกล่าวอ้าง เถกเถก ปุณกัสสปะ เขาโต้แย้งคำสอนของศาสนาพราหมณ์ โดยวิเคราะห์ว่า มนุษย์นั้นถือกำเนิดมาจากมหาภูตรูป 4 ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ ลม แต่ไม่มีอาตมันซึ่งเป็นแก่นสารแห่งสังสารวัฏในสักทีเลย สิ่งนี้ นอกจากจะเป็นความคิดวิเคราะห์ที่ควรเรียกว่าเป็นฟิสิกส์ในสมัยโบราณได้แล้ว ยังเป็นปรากฏการณ์ของ “วิถีความคิดที่ว่าด้วยความจริง” อีกประการหนึ่งด้วย

ปฏุกัจจายนะ

แนวคิดเชิงวิเคราะห์เช่นนี้ไม่หยุดยั้งอยู่ที่ความคิดเชิงวัตถุนิยมเท่านั้น ปฏุกัจจายนะได้อธิบายเรื่อง “องค์ประกอบหลัก 7 ประการ” ซึ่งผนวก ทุกข์ สุข และชีวิต เข้ากับมหาภูตรูป 4 ที่กล่าวแล้วข้างต้นด้วย เขาอ้างว่า “แม้จะตัดศีรษะของใครด้วยดาบ สิ่งนี้ก็ไม่ใช่การพรากชีวิตของมนุษย์แต่อย่างใด เป็นเพียงแต่การที่ดาบลอดผ่านช่องว่างระหว่างบรรดาองค์ประกอบหลักทั้ง 7 ประการเท่านั้น

มักขลิโคสาละ

มักขลิโคสาละวิเคราะห์สิ่งมีชีวิตออกเป็น ธาตุแท้ 12 ประการ ได้แก่ จิตวิญญาณ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ การได้รับ การสูญเสีย ทุกข์ สุข ความเกิด และความตาย เพราะเขายอมรับจิตวิญญาณในฐานะที่เป็นธาตุแท้ ดังนั้นจึงเป็นการยอมรับสังสารวัฏแบบเดียวกับศาสนาพราหมณ์ ด้วย แต่ทว่า มักขลิโคสาละสั่งสอน “นียติวาท”² ซึ่งกล่าวว่า ความเป็นไปของจิตวิญญาณนั้น ไม่ได้เป็นสิ่งที่กำหนดด้วยกรรมดีหรือกรรมชั่ว หากแต่กำหนดด้วยโชคชะตา เขามีความคิดว่าในระหว่าง 8,400,000 มหากัปนั้น มนุษย์ถูกกำหนดไว้แล้ว ให้ต้องเวียนว่ายในสังสารวัฏจนสิ้นทุกขไปเอง ไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงสิ่งนี้ได้ด้วยความเพียร เช่น การบำเพ็ญตบะ เป็นต้น สำนักของมักขลิโคสาละถูกเรียกว่า “ศาสนาอาชีวิกะ” ดูเหมือนว่าจะเป็นสำนักมีอิทธิพลไม่น้อย คำแปลภาษาจีนของศาสนาอาชีวิกะก็คือ 「邪命外道」 (jyamyōgedō) แม้ว่าภาพลักษณ์ของพวกสุขนิยม³ ซึ่งฝากชีวิตไว้กับโชคชะตา และใช้ชีวิตสำราญเป็นอิสระโดยไม่มีความสำนึกเรื่องจริยธรรมของสำนักนี้จะรุนแรงมากก็ตาม แต่ทว่าสำนักนี้เป็นพวกอัตถกิลมถานุโยค (พวกนิยมบำเพ็ญตบะ ทรมาณ

² ผู้แปล : นียติวาท (Fatalism) เป็นความเชื่อโชคชะตา เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นสิ่งที่โชคชะตากำหนดไว้แล้ว รวมทั้งชีวิตของมนุษย์ด้วย

³ ผู้แปล : พวกสุขนิยม หรือ ภาษาอังกฤษใช้ว่า Hedonistic เป็นพวกเจ้าสำราญมีความสุขในปัจจุบันไปเรื่อยอย่างคนเจ้าสำราญ ในภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 快樂主義者 (kairakushugisha)

ตนเอง) ด้วย และเล่าสืบกันมาว่าพวกเขาเป็นนักพรตเปลือย ไม่สวมเสื้อผ้า ในคัมภีร์พุทธศาสนา มีกล่าวถึงการที่พวกเขายืนขาเดียวบนโขดหินบ้าง ห้อยหัวจากต้นไม้เหมือนอย่างค่างควาบ้าง นั่งอยู่บนขวากหนามบ้าง บริโภคมูลโคบ้าง ด้วยด้านทั้งสอง ซึ่งศาสนาอาชีวกะมี กล่าวคือ การเป็นพวกนียติวาทและพวกอรรถกถาญายก แม้เราไม่อาจจะเชื่อมโยงสองด้านนี้เข้าด้วยกันโดยทันทีก็ตาม แต่กล่าวได้ว่าเป็นการบำเพ็ญตบะซึ่งเป็นไปเพื่อการพร้อมรับโชคชะตา อย่างไรก็ตาม มีเรื่องเล่าขานสืบต่อกันมาว่า พวก อาชีวกะถูกติเตียนว่าเป็นนักบำเพ็ญทุกรกิริยา ล่อนจ้อน กักขะ ไร้ความสง่างาม เป็นผู้ใช้ชีวิตตามอำเภอใจ จนทำให้ผู้คนเกิดความรู้สึกรังเกียจ และดูเหมือนว่า สิ่งเหล่านี้ด้วย ที่ถูกผู้คนมองว่าเป็นการกระทำตามใจชอบ โดยไม่รู้จักการประมาณ

เราไม่รู้ได้ว่าเหล่าศาสดา ซึ่งแสดง “แนวคิดที่เกี่ยวกับความจริง” เช่นนี้ทั้งหมด ได้ชี้แนะการดำเนินชีวิตที่เสื่อมทรามบกพร่องอยู่หรือไม่ แต่ทว่าแนวคิดซึ่งมีศูนย์กลาง คือ ปัจจุบัน ที่เรียกว่า “ชีวิตนี้” ตามที่พวกเขาได้สั่งสอนนั้น ปฏิสถจริยธรรมซึ่งศาสนาพราหมณ์ได้บ่มเพาะมา ส่งผลทำให้สิ่งนี้ไปผูกกับแนวคิดสุขนิยมที่โอนเอนไปตามกิเลสตัณหา เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ผู้ได้ชื่อว่าเป็น “สมณะ” จำนวนมากพยายามค้นหาเหตุผล และตำหนิจริยธรรมที่สืบกันมาตามประเพณี ว่าเป็นสิ่งมลายบ้าง ไม่เป็นวิทยาศาสตร์บ้าง จึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ในกลุ่มพวกเขาเองต่างมีคนที่ใช้ชีวิตเสื่อมทรามไปตามอำเภอใจเป็นจำนวนมาก

สฤษฎ์เวลัฏฐบุตฺร

ในขณะที่เราเรียงหน้าสำรวจแนวคิดที่บกพร่องอยู่เช่นนี้ ก็มีแนวคิดที่น่าจับตามองปรากฏให้เห็น เราลองมาดูสฤษฎ์เวลัฏฐบุตฺร ผู้ที่พระสารีบุตร (舍利弗 sharihotsu) และ พระโมคคัลลานะ (目連 mokuren) ซึ่งกลายเป็นอัครสาวกทั้งสองของพระศากยมุณีในภายหลัง ได้ไปศึกษาเล่าเรียนอยู่ด้วยถึงแม้ว่าสฤษฎ์ผู้นี้จะถูกติเตียนว่า “เป็นผู้ใต้วาหะซึ่งจับให้มันคั่นให้ตายได้ยาก ลื่นอย่างปลาไหล” ก็ตาม แต่อันที่จริงแล้ว อาจมองได้ว่าเขากำลังกล่าวสิ่งสำคัญ ซึ่งบ่งชี้ถึงแนวโน้ม

ของปรัชญาสมัยใหม่

“เมื่อพระองค์ตรัสถามข้าพเจ้าว่า “โลกหน้ามีอยู่หรือ” ถ้าข้าพเจ้าเห็นว่า “โลกหน้ามี” ก็จะพึงทูลตอบว่า “โลกหน้ามี” แต่ข้าพเจ้าหาทำเช่นนั้นไม่ ข้าพเจ้าไม่คิดว่าเป็นเช่นนั้น อีกทั้งไม่คิดว่าเป็นอื่นต่างจากสิ่งนั้น ไม่คิดว่าไม่ใช่เป็นเช่นนั้น และก็ไม่คิดว่าไม่ใช่เป็นเช่นนั้นก็มีใช่” (สามัญญผลสูตร ทีฆนิกาย 2.32)⁴

เกี่ยวกับคำถามว่า “โลกหน้าไม่มีหรือ” “โลกหน้ามี ไม่มีด้วยหรือ” “โลกหน้ามีก็มีใช่ ไม่มีก็มีไม่ใช่หรือ” สอวชได้ตอบในทำนองเดียวกันหมด ข้าพเจ้าคิดว่า แม้การที่สอวชยถูกติเตียนว่า “มีการโต้วาทะที่จับให้มันคั้นให้ตายได้ยาก สิ้นอย่างปลาไหล” เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ก็ตาม แต่สิ่งสำคัญในที่นี้ ก็คือ การหลีกเลี่ยงคำตอบแบบฟันธงลงไปทีเดียวต่อคำถามทางอภิปรัชญา ซึ่งเราไม่สามารถมีประสบการณ์ได้ อย่างเช่นเรื่องโลกหน้า เป็นต้น กล่าวคือ อาจพูดได้ว่า สอวชได้เริ่มเห็นแล้วว่า ถึงแม้จะอธิบายปัญหา ซึ่งพวกเราไม่สามารถมีประสบการณ์ได้ อีกทั้งไม่สามารถพิสูจน์ได้นั้น เป็นสิ่งที่ไร้ความหมาย สิ่งนั้นเป็นความเคลื่อนไหวที่ว่าเราควรจดจ่อต่อสภาวะการมีอยู่ของโลกปัจจุบัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับพวกเรามากกว่า โดยไม่ต้องไปสนใจกับเรื่องดังเช่นที่ว่า “(สิ่งนั้น)มีหรือไม่มี”

ยกตัวอย่างเช่น สมมุติว่าถ้าหากที่นี้มีรูปถ่ายติดวิญญาณอยู่ในหนึ่ง และเพราะในรูปนั้น เราสามารถมองเห็นสิ่งที่อาจเรียกว่า “วิญญาณ” ได้ ดังนั้นแล้ว เราจึงสามารถยอมรับได้ว่า การมีอยู่ของอาตมันที่เป็นนิจันรันดร์ หรือ ที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “จิตวิญญาณ” นั้นมีอยู่จริง สิ่งนี้ตรงกับจุดยืนของศาสนาพราหมณ์ แต่ในทางตรงข้าม ผู้คนที่กล่าวอ้างว่าสิ่งเช่นนั้นไม่มีจริงก็ปรากฏให้เห็นอยู่เช่นกัน

⁴ ผู้แปล : สามัญญผลสูตร เป็นพระสูตรที่ 2 ที่อยู่ในสิลขันธวรรค ทีฆนิกาย ว่าด้วยการที่พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จไปยังสำนักของสมณะ เติรธีย์ ครุทั้ง 6 ที่เป็นเจ้าสำนัก เมื่อทรงซักถามปัญหาทางอภิปรัชญาแต่ไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัย จนท้ายที่สุดได้เสด็จไปสู่สำนักของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า และทรงหันมาเลื่อมใสพุทธศาสนา ในที่สุด พระสูตรนี้ใช้ชื่อว่า 沙門果經(shamonkakyō)

นอกจากนี้ ผู้คนที่ลงความเห็นว่าจะได้เสียกันเรื่องความมี ความไม่มีของสิ่งที่เหนือประสบการณ์ของพวกเขาต่งเช่นสิ่งนั้น สุดท้ายแล้ว ก็ไม่ได้คำตอบออกมา สิ่งนี้เป็นเรื่องเปล่าประโยชน์ นี่เป็นจุดยืนของสอญชัย ถึงตรงนี้ การพัฒนาต่อไปจากสิ่งที่สอญชัยสั่งสอนจะเป็นอย่างไร ไม่ว่าจะมืหรือไม่มีก็ตาม แต่หากเราถอยห่างไปมองแนวคิดที่มาถึงขั้นนี้สักนิด เราจะสามารถเห็นความมอกเงยของปรัชญา ซึ่งเพ่งความสนใจไปที่การมองโลกแห่งความเป็นจริง ในปัจจุบันขณะตามความจริง

กล่าวคือ เมื่อเว้นจากการโต้วาทะทางอภิปรัชญาที่ว่าวิญญาณมือยู่หรือไม่แล้ว เราก็จะพบการเคลื่อนไหวซึ่งพยายามจะมองให้เห็นสภาพของรูปถ่ายอย่างแจ่มแจ้งนั่นเอง ที่สภาพของรูปถ่ายนั้นอาจจะมืแสงอะไรบางอย่างติดมา หรือเงาของแมกไม้อาจจะทำให้เรามองเห็นเป็นวิญญาณไปก็เ็นได้ “การโต้วาทะ ที่จับให้มันคั่นให้ตายได้ยาก สีนอย่างปลาไหล” ของสอญชัย กำลังเสนอปัญหาทางอภิปรัชญาที่เราไม่สามารถมืประสบการณ์ได้ เป็นสมมุติฐานตั้งต้นและอธิบายว่า การมืวใคร่ครวญ ว่าสิ่งใดติดอยู่ในภาพถ่ายนั้น เป็นการออกห่างจากความจริง สอญชัยกำลังพยายามก่อให้เกิดพัฒนาการทางปรัชญาที่เหมาะสม โดยให้เราเปลี่ยนมาเพ่งความสนใจที่โลกแห่งความเป็นจริง

นิครนถ์นาฏบุตร

นอกจากนี้ ยังมี “ศาสนาเซน” ซึ่งกระทำการบำเพ็ญตบะทรมาณตนในฐานะปรัชญาของศาสนา ที่อยู่ร่วมสมัยกับพุทธศาสนา เป็นลำดับสุดท้ายในบรรดาเตียรลีย์ ครุทั้ง 6 “ศาสนาเซน” นั้น หมายความว่า “คำสอนของพระชินเจ้า (ผู้ชนะ)” กล่าวคือ “คำสอนของผู้ที่เอาชนะศัตรูคือกิเลสทั้งปวง” ศาสดาของศาสนา นี้ มีชื่อว่า “มหาวีระ” (ผู้กล้าผู้ยิ่งใหญ่) แต่โดยทั่วไป ผู้คนเรียกเขาว่า “นิครนถ์นาฏบุตร” (ผู้เป็นบุตรแห่งตระกูลนาฏะ ผู้ขาดจากเครื่องพันธนาการ) คำว่า “นิครนถ์” นั้นเป็นชื่อเรียกสำนักปรัชญาสำนักหนึ่ง ที่มีมาก่อนศาสนาเซน สันนิษฐานว่า ภายหลังจากที่มหาวีระเข้ามาในสำนักนี้ ท่านได้ฟื้นฟูคำสอนของสำนักนี้และก่อตั้งเป็นศาสนาเซน แต่แม้หลังจากที่ศาสนาเซนก่อเกิดขึ้นแล้วก็ตาม

ธรรมเนียมในการเรียกว่า “นิครนถ์” ก็ยังสืบทอดต่อมาอยู่ พุทธศาสนาเอง ก็เรียกเดียรถีย์ผู้นี้ด้วยชื่อดังกล่าว

ศาสนาเซนก็เช่นกัน ได้กล่าวคำสอนที่เข้ากับยุคสมัยใหม่ จากจุดยืนทางปรัชญาของ “สมณะ” ในสมัยศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล ดังนั้น แม้จะมีจุดคล้ายและจุดร่วมกับพุทธศาสนามากอยู่ แต่ที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดก็คือ การยืนหยัดใน “ลัทธิการบำเพ็ญตบะ” ศาสนาเซนได้เจริญรุ่งเรืองในฐานะตัวแทนของปรัชญาสมณะ เคียงข้างกับพุทธศาสนา และยังคงสืบทอดอยู่แม้จนถึงปัจจุบัน มีศาสนิกชนมากกว่า 4,200,000 คน ยังอยู่ในประเทศอินเดีย

เพื่อเข้าใจการมีอยู่ของโลกตามความจริง ศาสนาเซนได้สั่งสอน “ลัทธิสัมพัทธนิยม” ยกตัวอย่างเช่น เพชรนั้น ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแร่หินก็ตาม หรือถูกเจียรไนกลายเป็นอัญมณีแล้วก็ตาม หรือแตกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยก็ตาม แต่ก็ยังคงเป็นเพชรอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง ดังนั้น จึงมองได้ว่าเป็นการมีอยู่ของ “ความเที่ยง” (ไม่แปรเปลี่ยนชั่ววินิจินันตร์) ในฐานะที่เป็นสภาวะดั้งเดิม ในขณะที่ เมื่อพิจารณาจากมุมมองของสภาพ แร่หินกลายเป็นอัญมณี และเพราะเมื่อแตกหัก เป็นต้นแล้ว แต่ละครั้ง คุณค่าของมันก็จะเปลี่ยนแปลงไป เราต้องเห็นว่านี่เป็น “ความไม่เที่ยง” เช่นนั้นแล้ว ท้นที่ที่เราเปลี่ยนวิธีการมอง สภาวะสัมบูรณ์ไม่ว่าจะเป็น “ความเที่ยง” หรือ “ความไม่เที่ยง” อย่างใดอย่างหนึ่งย่อมไม่มีเลย เราจะต้องเข้าใจสิ่งนี้ในฐานะของสิ่งเชิงสัมพัทธ์

ดังนั้น เรื่องเกี่ยวกับ “จิตวิญญาณ” ก็เช่นกัน ศาสนาเซนกล่าวในเชิงสัมพัทธ์ดังต่อไปนี้ว่า จิตวิญญาณ โดยสภาวะดั้งเดิมแล้วเป็นสิ่งที่ป็นนิรันดร์ ไม่แปรเปลี่ยนเหมือนอย่างเช่นปรัชญาของศาสนาพราหมณ์ แต่ทว่า ในฐานะที่เป็นสภาพแล้ว จิตวิญญาณนี้ถูกรับรู้ในฐานะที่เป็นดวงวิญญาณของเทพ มนุษย์ พืช สัตว์ หรือ สัตว์นรก ปรากฏให้เห็นโดยมีคุณสมบัติบ่งชี้ที่เรียกว่าความเป็นจิตวิญญาณและการทำงานของจิต จิตวิญญาณที่เป็นเช่นนี้ เป็นผู้กระทำความ (การกระทำ) คนเรา

กระทำการทางกาย วาจา และใจ⁵ เพราะการกระทำกรรมเหล่านั้น อณูละเอียด จะแทรกซึม และเข้าไปติดอยู่กับจิตวิญญาณ สำเร็จผลกลายเป็น “กายที่กระทำการ” (業身 gōshin) ดังนั้น เมื่อกายที่กระทำการถูกสร้างขึ้นและการยกระดับของจิตวิญญาณถูกขัดขวาง ความเคลื่อนไหวที่มุ่งไปสู่ความหลุดพ้นก็จะถูกหยุดยั้งไปด้วย เราเรียกสิ่งนี้ว่า “สังโยชน์” (繫縛 keibaku)⁶ ด้วยสังโยชน์นี้ จิตวิญญาณจึงเวียนว่ายในสังสารวัฏ เสวยชาติภพที่เป็นทุกข์ซ้ำแล้วซ้ำเล่า ไม่อาจจะหลุดพ้นได้

ด้วยเหตุนี้ แม้ในศาสนาตนเอง นักปฏิบัติก็จะละทิ้งชีวิตผู้ครองเรือน ออกบวช และปรารถนาการเข้าสู่วิถีชีวิตที่รักษาศีลพรตอย่างเคร่งครัด เพื่อให้ได้รับความหลุดพ้นและข้ามสังสารวัฏได้ นักบวชจะต้องรักษา “ปัญจมหาพรต” อันได้แก่ การไม่ฆ่าสิ่งมีชีวิต การกล่าวความสัตย์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติดิฉินทางกาม การไม่ถือครองทรัพย์สิน และป้องกันการที่กรรมใหม่จะแทรกซึมเข้ามาในบรรดาพรตเหล่านี้ในการรักษาพรต คือการไม่ฆ่าสิ่งมีชีวิต นักบวชจะดื่มน้ำที่กรองแล้ว เพื่อไม่ให้ตนกลืนกินสิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ ในน้ำเข้าไป หรือเมื่อก้าวเดิน นักบวชจะใช้ไม้กวาดกวาดพื้นไปพลางเดินไปพลาง เพื่อไม่ให้เหยียบย่ำแมลงตัวเล็กตัวน้อยให้ตาย นอกจากนี้ เพื่อรักษาพรต คือการไม่ถือครองทรัพย์สิน นักบวชจะปฏิบัติธรรมโดยการเปลือยกาย ไม่สวมเสื้อผ้าอาภรณ์ เพียงเท่านั้นก็ตาม พวกเราอาจนึกว่านี่ก็ถือว่าเป็นการทำทุกริกิริยามากพอแล้ว แต่ว่าสิ่งนี้เป็นการประพฤดิเชิงป้องกัน ในฐานะ “ความสังวร” ซึ่งมีผลจากความเคร่งครัดของพรต

ดังนั้น นักบวชจึงมุ่งเป้าต่อ “ความสูญสิ้น” แห่งการทำงานของกรรมเก่า ที่ฝังแน่นแทรกซึมอยู่ก่อนแล้ว ยังโหยหาการบำเพ็ญตบะ (苦行 kugyō) อย่างอุกฤษฏ์ด้วย คำว่า “ตบะ” ที่เป็นศัพท์มูลของคำว่า “苦行” นั้น เป็นคำที่มีความหมายว่า “ความร้อน” ขอให้ท่านใช้จินตนาการ ว่าการบำเพ็ญตบะเป็นความร้อนที่สามารถทำให้สิ่งที่ติดข้องอยู่ในจิตวิญญาณ “สูญสิ้น” ไปได้ เฉกเช่นการทำให้วัตถุ

⁵ ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่น กาย วาจา ใจ ใช้คำว่า 身 (shin) 口 (ku) 意 (i)

⁶ ผู้แปล : สังโยชน์ (บ. สโยชน) แปลว่า เครื่องพันธนาการ กิเลสเครื่องร้อยรัด

แห้งด้วยความร้อน ซึ่งพอดีในวันที่อากาศแจ่มใสและอบอุ่น เรานำฟูกออกไปตาก และกำจัดความชื้นหรือเชื้อโรค เราก็จะสามารถทำให้รูปเดิมของฟูกที่นุ่มฟูกลับคืนมาได้ ศาสนาเชนคิดว่าด้วยการบำเพ็ญตบะทรมาณตนเช่นนี้ เมื่อเครื่องพันธนาการแห่งกรรมหมดไป อนุเล็ก ๆ ถูกขจัดออกจากจิตวิญญาณ และสูญสิ้นไปแล้ว จิตวิญญาณก็จะแสดงการก้าวขึ้นสู่สภาวะดั้งเดิมให้เห็น คนเราจะได้รับวิสัยแห่งการหลุดพ้นที่มีมาก่อนที่จะถือกำเนิด

จึงมีกระแสแนวคิดใหม่ของผู้ที่ได้ชื่อว่า “สมณะ” ซึ่งประพุดอยู่อย่างนี้ กำลังไหลเวียนท่วมท้นอยู่ ณ ประเทศอินเดียในศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล ซึ่งเป็นสมัยที่พระศากยमुณีประสูตินั่นเอง

บทที่ 2 การอุบัติขึ้นของพระศากยมุณี ลักษณะพิเศษของพุทธประวัติ วรรณคดีพุทธประวัติกับลักษณะทั้ง 8 ประการ

ต่อไปจากนี้ ข้าพเจ้าต้องการจะพิจารณาชีวประวัติของพระศากยมุณีซึ่งเป็นประเด็นหลัก ในบรรดาคัมภีร์พุทธศาสนา มีคัมภีร์ที่เป็นประชุมพระสูตร ซึ่งเรียกว่า “อาคม” (阿含 agon) บ้าง หรือ “นิกาย” บ้าง เป็นกลุ่มคัมภีร์ที่จัดอยู่ใน “พระสูตรตันตปิฎก” (經藏 kyōzō)⁷ ซึ่งพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ ตามชนบ ได้สืบทอดกันมา

⁷ พระสูตรตันตปิฎกที่พุทธศาสนานิกายต่าง ๆ เก็บรักษาไว้นั้น ประกอบขึ้นจากอาคมทั้ง 4 (ผู้แปล : คัมภีร์จตุราคม) ได้แก่ ประชุมพระสูตรขนาดยาว ประชุมพระสูตรที่มีความยาวขนาดกลาง ประชุมพระสูตรขนาดเล็กที่จัดหมวดหมู่ตามสาระสำคัญ และประชุมพระสูตรที่จัดหมวดหมู่ตามตัวเลขหัวข้อธรรมของเนื้อหาธรรมเทศนา เพียงแต่ว่า คัมภีร์จตุราคมที่คงเหลือเป็นภาษาจีนนั้น มิได้เป็นคัมภีร์ที่พุทธศาสนานิกายเดียวสืบทอดมา หากแต่เป็นสิ่งที่รวบรวมขึ้นจากคัมภีร์อาคมของพุทธศาสนาต่างนิกายกัน ดังนี้

1. 長阿含經 (jō agonkyō ผู้แปล : ทิรชมาคม) แปลโดยพระพุทฺธยศะ (仏陀耶舎 Buddayasha) และพระพุทฺธสมณฤติ (竺仏念 Jikubutsunen) มี 30 พระสูตร เป็นของพุทธศาสนานิกายธรรมคุปตกะ (法藏部 Hōzōbu)
2. 中阿含經 (chū agonkyō ผู้แปล : มารยมาคม) แปลโดยพระสังฆเทวะ (僧伽提婆 Sōgyadaiba) มี 222 พระสูตร ไม่ทราบนิกาย
3. 雜阿含經 (zō agonkyō ผู้แปล : สังยุตตามคม) แปลโดยพระคุณภักระ (求那跋陀羅 Gunabadara) มี 1,362 พระสูตร เป็นของพุทธศาสนานิกายสรวาสตีวาทีน (說一切有部 Setsu-issai-ubu)
4. (增一阿含經 zōitsu agonkyō ผู้แปล : เอโกตตราคม หรือ เอโกตตริาคม) แปลโดยพระสังฆเทวะ มี 471 พระสูตร (อาจ)เป็นของพุทธศาสนานิกายมหาสาณิกกะ (大衆部)

ในพุทธศาสนาเถรวาทฝ่ายใต้ที่สืบทอดคัมภีร์เป็นภาษาบาลี คัมภีร์อาคมเหล่านี้ถูกเรียกว่า “นิกาย” นอกจากนี้แล้ว ยังมีการผนวก “ขุททกนิกาย” (小部 shōbu)

กล่าวคือ พุทธศาสนาแต่ละนิกาย ต่างก็ทรงจำสืบทอดคำสั่งสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง เรียกอีกอย่างว่า “พุทธวจนะ” นั่นเอง ในตอนที่การศึกษาคัมภีร์พุทธศาสนายังไม่รัดกุมเท่ากับปัจจุบัน มีกรณีที่เรียกการสืบทอด “อาคม” หรือ “นิกาย” นี้โดยไม่มีการศึกษาเปรียบเทียบว่า “คัมภีร์พุทธศาสนาดั้งเดิม” บ้าง “คัมภีร์พุทธศาสนายุคต้น” บ้าง แน่นนอน ขึ้นอยู่กับว่าเราจะกำหนดยุคของ “คัมภีร์พุทธศาสนายุคต้น” อย่างไรด้วย แต่กระนั้น ในทางพุทธศาสนศึกษาในปัจจุบัน ไม่ถือว่าคัมภีร์ต่าง ๆ ที่จัดอยู่ในประชุมพระสูตรเหล่านี้ เป็นเอกสารของพุทธศาสนายุคต้นได้ทั้งหมด เพื่อหลีกเลี่ยงความเข้าใจผิด ในที่นี้ ข้าพเจ้าจึงขอเรียกว่า “คัมภีร์อาคม - นิกาย”

นอกจาก “คัมภีร์อาคม - นิกาย” เหล่านี้ มีการสืบทอดประเภทของวรรณกรรมที่เรียกว่า “วรรณคดีพุทธประวัติ” ซึ่งเขียนขึ้นโดยมีเป้าหมายเพื่อเล่าชีวประวัติของพระศากยमुณีให้แก่ชนรุ่นหลัง โดยทั่วไป ยุคสมัยที่แต่งคัมภีร์เหล่านี้จะหลังกว่า “คัมภีร์อาคม - นิกาย” แต่มีคัมภีร์ที่เป็นภาษาสันสกฤต หรือบทแปลภาษาจีน เป็นต้น จำนวนมากมายหลงเหลืออยู่ คัมภีร์เหล่านี้ โดยทั่วไป จะมีโครงสร้าง

ซึ่งประกอบขึ้นจากประชุมพระสูตรที่ไม่อาจจัดลงในประเภททั้งสี่ได้ สร้างพระไตรปิฎกขึ้นมาด้วย 5 นิกาย ดังนี้

1. ทิฆนิกาย (長部 jōbu) ประกอบด้วย 34 พระสูตร
2. มัชฌิมนิกาย (中部 chūbu) ประกอบด้วย 152 พระสูตร
3. สังยุตตนิกาย (相應部 sōōbu) ประกอบด้วย 2,875 พระสูตร
4. อังคุตตรนิกาย (增支部 zōshibu) ประกอบด้วย 2,198 พระสูตร
5. ขุททกนิกาย (小部 shōbu) ประกอบด้วย 15 พระสูตร

ซึ่งมีเรื่องราวที่เรียกว่า “ลักษณะพิเศษ 8 ประการ” (八相 hassō)⁸ ในชีวประวัติของพระศากยมุณี เป็นพื้นฐาน วรรณคดีเหล่านี้ ยังมีอิทธิพลต่อภาพภูมิภาครมนูนต่ำ ที่ถือเป็นภาพพุทธประวัติ เป็นต้นอีกด้วย

เมื่อเราใช้ลักษณะเหล่านี้เปรียบเทียบกับประกอบกับชีวประวัติจริง ๆ ของพระศากยมุณี ก็จะแบ่งเป็นเหตุการณ์ 4 ตอน คือ ตอนประสูติ (ลักษณะ 1 2 3), ตอนทรงพระเยาว์และเสด็จออกผนวช (เมื่อ 29 พรรษา ลักษณะ 4), ตรัสรู้และการกำเนิดหมู่สงฆ์ (เมื่อ 35 พรรษา ลักษณะ 5 6 7) และเสด็จดับขันธปรินิพพาน

⁸ ลักษณะพิเศษ 8 ประการของพุทธประวัติ ได้แก่

1. เสด็จจุติจากสวรรค์ พระศากยมุณีเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดุสิตในรูปของช้างเผือก
2. เสด็จปฏิสนธิในครรภ์ เสด็จปฏิสนธิลงในพระครรภ์ของพระนางมายาพุทธมารดา
3. ประสูติออกจากครรภ์ ประสูติออกทางพระปรศุ์เบื้องขวาของพระนางมายาพุทธมารดา ตามชนบทถือว่าเป็นวันที่ 8 เดือนเมษายน (ผู้แปล : ในญี่ปุ่น วันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่วันและเดือนเดียวกัน และนับปฏิทินทางสุริยคติต่างจากนิกายเถรวาท ซึ่งถือวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 ตามปฏิทินจันทรคติเป็นวันทั้งสามตรงกันหมด)
4. เสด็จออกผนวช เมื่อทรงมีพระชนมชีพ 29 พรรษา เสด็จออกผนวชเป็นสมณะเพื่อบำเพ็ญตบะ
5. มารวิชัย เมื่อทรงมีพระชนมชีพ 35 พรรษา ทรงเข้าสมาธิภายใต้โพธิพฤกษ์ ทรงเอาชนะพญามาร ผู้ขัดขวางทางแห่งการตรัสรู้
6. บรรลุพระโพธิญาณ ตรัสรู้ได้โคนแห่งโพธิพฤกษ์ สำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตามชนบทถือว่าเป็นวันที่ 8 เดือนธันวาคม
7. ปฐมเทศนา แสดงพระเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ ผู้ซึ่งเป็นสหายในการบำเพ็ญตบะ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวันเมืองพาราณสี
8. เสด็จดับขันธปรินิพพาน เสด็จดับขันธปรินิพพานที่เมืองกุสินารา ตามชนบทถือว่าเป็นวันที่ 15 เดือนกุมภาพันธ์

(เมื่อ 80 พรรษา ลักษณะ 8) แต่ทว่า เหตุการณ์ช่วง 45 ปี หลังจากที่ยังแสดงปฐมเทศนาและทรงให้กำเนิดหมู่สงฆ์ จนถึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน กลับไม่มีการเล่าสืบทอดในวรรณคดีพุทธประวัติเหล่านั้น

ในระหว่างระยะเวลา 45 ปี พระศากยมนี คงทรงดำรงพระชนม์ชีพในการเผยแผ่พระศาสนา พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์สาวกในบริเวณแถบลุ่มน้ำคงคานั้นเอง โดยอาศัยธรรมชาติที่ทรงแสดงในระหว่างเวลานั้นเป็นพื้นฐาน คำสอนของพระพุทธเจ้าในภายหลังจึงสำเร็จเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา “คัมภีร์อาคม - นิกาย” จึงกลายเป็นสิ่งที่เล่าขานถ่ายทอดเหตุการณ์ช่วงระหว่างระยะเวลา 45 ปีนั้น แต่เนื่องจากคัมภีร์สุดตันตปิฎก ไม่ใคร่สนใจเรื่องอื่นนอกเหนือจาก “คำสอน” ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายแห่งการสืบทอด ดังนั้น เกี่ยวกับเวลาที่คำสอนเหล่านั้นถูกตรัส จึงมีแต่การบอกเล่าเพียงว่า “ในสมัยหนึ่ง” ของในช่วงระยะเวลา 45 ปี เท่านั้น ด้วยเหตุดังกล่าว ทั้งการกำหนดขอบเขตของเวลาที่คำสอนเหล่านั้นถูกตรัส และการสืบเสาะติดตามการกระทำของพระศากยมนีจึงไม่อาจทำได้

เป็นที่รู้กันดีว่าสิ่งที่คงเหลือในคัมภีร์โดยแท้จริง ก็คือเหตุการณ์สำคัญ นั่นคือย่อมมีความพิเศษสำคัญ เรื่องราวธรรมดาในชีวิตประจำวันนั้น จึงไม่มีเหลือกล่าวไว้ในคัมภีร์เป็นธรรมดา ดังเช่นข่าวที่ออกอากาศประจำวัน ล้วนแล้วแต่เป็นเหตุการณ์พิเศษสำคัญสำหรับสังคม อีกทั้ง ลักษณะพิเศษนั้นจะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับความสนใจว่าว้าวุ่นที่ใด สิ่งนี้ก็เหมือนกับการที่ข่าวกีฬา หรือ ข่าวกีฬาเพียงเท่านั้นที่จะมีเหตุการณ์ซึ่งถูกเน้นเป็นพิเศษ และนำมาถ่ายทอด ดังนั้นเราต้องเข้าใจว่าการที่ลักษณะ 8 ประการ ซึ่งเป็นพื้นฐานของพุทธประวัติ มุ่งถ่ายทอดเหตุการณ์ ซึ่งนอกเหนือจากเหตุการณ์ช่วงระหว่างระยะเวลา 45 ปี ที่กล่าวใน “คัมภีร์อาคม - นิกาย” นั้นเป็นเพราะ ในที่นั้นมีความสนใจพิเศษวางอยู่ นอกเหนือไปจากการถ่ายทอดคำสอน

การเริ่มต้นของตำนานเรื่องเล่า

แล้วความสนใจพิเศษ ที่เรียกว่าชีวประวัติของพระศากยมนินั้นเริ่มต้นจากที่ใด และสำเร็จออกมาได้อย่างไรกันเล่า

ใน “คัมภีร์อาคม - นิกาย” ปรากฏเรื่องราวที่เกี่ยวกับชีวประวัติของพระศากยมนิแล้ว เป็นชิ้นส่วน เป็นตอน ๆ เรื่องราวเหล่านั้นส่วนใหญ่ถูกเล่าอย่างเป็นรองในการมุ่งถ่ายทอดคำสอนเท่านั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องราวที่มุ่งหมายจะถ่ายทอดชีวประวัติของพระศากยมนิ ด้วยเหตุนี้ ข้อมูลที่ได้จากคัมภีร์เหล่านั้นจึงน้อยนิด อาจกล่าวได้ว่า ตั้งแต่เดิม เป็นสิ่งที่ไม่สามารถถอดรหัสชีวประวัติของพระศากยมนิได้

สิ่งแรกสุดที่เรียบเรียงขึ้นอย่างนั้น เพื่อถ่ายทอดชีวประวัติของพระพุทธเจ้า ใน “คัมภีร์อาคม - นิกาย” น่าจะเป็น “มหาวทานสูตร” ที่ถ่ายทอดด้วยภาษาสันสกฤต หรือ “มหาปทานสูตร” (พระสูตรที่ว่าด้วยเรื่องราวในอดีตอันยิ่งใหญ่) ในฝ่ายบาลี ยิ่งไปกว่านั้น เนื่องจากยังมีพระสูตรแปลภาษาจีนหลายสำนวนคงเหลืออยู่ในที่นี้ขอเรียกรวม ๆ ว่า 「大譬喻經」 (Daihiyukyō) (ผู้แปล : ต่อจากนี้จะใช้ชื่อรวม ๆ ว่า มหาวทานสูตร) มหาวทานสูตรนี้ เรียงร้อยส่วนที่สำคัญของชีวประวัติพระพุทธเจ้าเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นตอน ๆ เป็นเรื่องแรกสุดที่เรียบเรียงเรื่องเล่าซึ่งเริ่มเรื่องจากตอนประสูติจนถึงการกำเนิดหมู่สงฆ์เป็นส่วนสุดท้าย แต่ทว่า ไม่ได้พรรณนาชีวประวัติของพระศากยมนิโดยตรง สิ่งนี้คล้ายกับการที่พุทธศิลป์แสดงออกในเชิงสัญลักษณ์แทน เช่น ด้วยธรรมจักร ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนการสั่งสอน โดยที่ไม่สร้างรูปของพระศากยมนิโดยตรงเป็นระยะเวลายาวนาน พระสูตรนั้น พยายามจะทำให้พระศากยมนิเป็นสากล และวาดภาพพระองค์ในฐานะ “พระพุทธเจ้า” ผู้ค้นพบ “ธรรมะ” (ความเป็นไปของสรรพสิ่ง) ผู้สั่งสอน แต่มิใช่ในฐานะของปัจเจกบุคคล

ภายหลังจากที่พระศากยมนิเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว เมื่อเวลาที่ล่วงเลยไป ผู้รวบรวมคัมภีร์ทั้งหลายเริ่มถ่ายทอดสิ่งที่ถูกตรัสซึ่งตั้งอยู่บน “ธรรมะ” ที่เป็นนิรันดร์ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นพื้นฐาน ในฐานะส่วนหนึ่งของคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายดั้งเดิม โดยที่คำสอนเหล่านั้นมิได้เป็นสิ่งที่

พระศากยมุณี ผู้เป็นศาสดาเป็นผู้สร้างขึ้นมาแต่โดยผู้เดียว ในที่นั้น พวกเขาเริ่มที่จะกล่าวว่า การที่มีพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงค้นพบ “ธรรมะ” อย่างเดียวกัน สั่งสอนคำสอนอย่างเดียวกัน นอกเหนือจากพระศากยมุณีแล้ว หาได้เป็นเรื่องที่น่าแปลกใจไม่

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เนื่องจากคำว่า “พุทธะ” ไม่ได้หมายถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ การที่จะทำให้มีพระพุทธเจ้าเช่นนั้นหลายพระองค์ จึงไม่ใช่เรื่องที่เป็นไปไม่ได้ เริ่มแรก คำนี้ถูกใช้อย่างคลุมเครือ รวม ๆ ในรูปพหูพจน์ว่า “พระพุทธเจ้าทั้งหลาย” ต่อมาเมื่อมาถึงมหาวทานสูตร ได้มีการกล่าวถึงพระพุทธเจ้า 6 พระองค์ ที่มีมาก่อนหน้าพระศากยมุณีอย่างละเอียดด้วย รวมเรียกว่า “อดีตพุทธ 7 พระองค์” (過去七仏 kakoshichibutsu)⁹ มีข้อสันนิษฐานว่าการกำหนดให้เป็น 7 พระองค์นั้น เป็นเพราะ อาศัยฤกษ์ 7 ตนซึ่งเป็นผู้สืบทอดคัมภีร์พระเวท ในเทพปกรณัม¹⁰ เป็นต้นแบบ

⁹ อดีตพุทธ 7 พระองค์ ได้แก่ (ผู้แปล : ชื่อแรกเป็นภาษาบาลี และ ชื่อหลังเป็นภาษาสันสกฤต)

พระพุทธเจ้าองค์ที่ 1 พระวิปัสสี/วิปศยิน (毘婆尸仏 bibashibutsu)

พระพุทธเจ้าองค์ที่ 2 พระสิขี/ศิขิน (尸棄仏 shikibutsu)

พระพุทธเจ้าองค์ที่ 3 พระเวสสภู/วิศวกุช (毘舍浮仏 bishabubutsu)

พระพุทธเจ้าองค์ที่ 4 พระกุกสันโธ/กระกุกฉันทะ (拘留孫仏 kurusonbutsu)

พระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 พระโกนาคม/กนกมุณี (拘那含牟尼仏 kunagonmunibutsu)

พระพุทธเจ้าองค์ที่ 6 พระกัสสปะ/กาศยปะ (迦葉仏 kashōbutsu)

พระพุทธเจ้าองค์ที่ 7 พระศักยมุณี/ศากยมุณี (釈迦牟尼仏 shakamunibutsu)

¹⁰ ผู้แปล : ฤกษ์ 7 ตน หรือ สัปตฤกษ์ ในเทพปกรณัมฮินดู ได้แก่ มรีจิ อตริ อังคีสร ปุลหะ กระตุ ปุัสตยะ และวสิษฐ ซึ่งที่น่าสนใจก็คือ ในพระสูตรบาลีหลายแห่ง ใช้คำว่า “อิสิ” (ฤาษี) หมายถึงพระพุทธเจ้า

เรื่องราวของพระพุทธเจ้า 7 พระองค์

การทำให้สิ่งนี้เป็นรูปธรรมขึ้น เป็นการสร้างธรรมเนียมแต่เก่าก่อนที่มีความพิเศษ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงมีร่วมกัน เป็นสิ่งที่อยู่ในฐานะเงื่อนไขจำเป็นที่ “ผู้ที่เป็นพระพุทธเจ้า” ต้องมีอย่างครบถ้วน เพื่อสร้างความเป็นสากล แม้พระนามก็ดี หรือสมัยที่พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์อุบัติขึ้นก็ดี จะแตกต่างกันก็ตาม ทว่า เมื่อฉายเรื่องราวของพระศากยมุณี ดังเช่น เรื่องไม้ตรัสรู้ที่เฉพาเจาะจง เรื่องอัครสาวก 2 รูป เรื่องพุทธอุปปฏิฐาก 1 รูป เป็นต้น ที่เรารู้ได้ในฐานะบุคคลจริงในประวัติศาสตร์ ณ เวลานั้น ไปที่พระอดีตพุทธแต่ละพระองค์ ธรรมเนียมแต่เก่าก่อนที่พ้องกันของ “ผู้ที่เป็นพระพุทธเจ้า” จึงได้ถูกสร้างขึ้นมาจากนั้น ในทางกลับ กลายเป็นว่าเริ่มมีเล่าขานเรื่องที่พระศากยมุณี ผู้ทรงมีเรื่องราวที่สอดคล้องกับธรรมเนียมแต่เก่าก่อน เหล่านั้นว่าเป็นพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ด้วยวิธีการนี้ พระศากยมุณีจึงกลายเป็นพระพุทธเจ้า และคำสอนของพระองค์ก็ได้กลายเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าไปด้วยนั่นเอง

สิ่งนี้เป็นส่วนที่ถูกเรียกกันคร่าว ๆ ว่า “เรื่องราวของพระพุทธเจ้า 7 พระองค์”¹¹ ซึ่งสำเร็จเป็นรูปเป็นร่างขึ้นก่อนใน “มหาวทานสูตร” และในจารึกของ

¹¹ เรื่องราวของพระพุทธเจ้า 7 พระองค์

เรื่องราวที่พระพุทธเจ้า 7 พระองค์ มีร่วมกัน
สมัยที่ประสูติและพระนามของพระพุทธเจ้า
อายุขัยของมนุษย์
วรรณะ
ชื่อโคตร
ไม้ตรัสรู้
จำนวนสาวก (ที่มาประชุมกัน)
อัครสาวกทั้ง 2
พุทธอุปปฏิฐาก
พระโอรส (ในฝ่ายบาลีไม่มี)
บิดา มารดา และราชธานี

เรื่องราวของพระศากยมุณี
ปัจจุบัน, ศากยมุณี
100 ปี
วรรณกะษัตริย์
โคตมะ
อัสสัถลพฤกษ์ (ตันโพ)
1,250 รูป
พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ
พระอานนท์
พระราหุล
สุทโธทนะ มายา กบิลพัสดุ์

พระเจ้าอโศกที่เมือง Nigali Sagar¹² มีกล่าวไว้ว่า พระเจ้าอโศกโปรดให้ขยาย พระสถูปของพระกนกมุนีและได้กระทำการสักการะบูชา ณ ที่นั้น ดังนี้ อย่างช้าที่สุด แล้ว ในสมัยพระเจ้าอโศก พระอิตตพุทธ 7 พระองค์ หรืออย่างน้อยก็บางพระองค์ ในบรรดาพระพุทธเจ้าเหล่านั้น ย่อมต้องเป็นที่รู้จักแล้ว ยิ่งไปกว่านั้น ในเชิงประวัติ วรรณคดี เมื่อถือเอาการที่พระนามของพระอิตตพุทธบางพระนามปรากฏในคัมภีร์ ที่ถือว่าเป็นคัมภีร์ยุคต้นด้วย เราจึงสามารถเชื่อได้ว่า การสืบทอด “เรื่องราวของ พระพุทธเจ้า 7 พระองค์” แม้ในมหาวทานสูตรนั้นต้องสำเร็จขึ้นเป็นรูปเป็นร่างแล้ว รวดเร็วย่างคาดไม่ถึง อย่างน้อยที่สุด ในกรณีที่เราติดตามการสืบทอดชีวประวัติ ของพระศากยมุนี “เรื่องราวของพระพุทธเจ้า 7 พระองค์” ส่วนนี้ได้กลายเป็นข้อมูล สำคัญในฐานะเรื่องราวที่ผู้คนในสมัยนั้นรับทราบเกี่ยวกับพระศากยมุนี ลำดับต่อไป นี้ ข้าพเจ้าจะสรุปเรื่องราวเหล่านั้นโดยสังเขป แต่ทว่า ขอให้ท่านผู้อ่านตระหนักใน ข้อที่ว่าสิ่งนี้ไม่เกินเลย “เรื่องราวในฐานะมนุษย์”

พุทธประวัติของพระวิปัสสิพุทธเจ้า

สุดท้ายแล้ว “เรื่องราวของพระพุทธเจ้า 7 พระองค์” นี้ได้สร้างกฎเกณฑ์ ว่าในชีวประวัติของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์นั้นจะมี “มีเรื่องราวพ้องกัน” จากนั้น สิ่งนั้นได้พัฒนาเป็นกาที่ “ชีวประวัติของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์เหมือนกัน” ในที่นั้น มหาวทานสูตรได้ผนวก “ตำนานของพระวิปัสสิพุทธเจ้า” ซึ่งเป็นตำนาน ที่มีชีวประวัติของพระวิปัสสิพุทธเจ้า ผู้เป็นพระอิตตพุทธเจ้าพระองค์ที่ 1 เป็นหลัก ไว้ที่ส่วนท้ายของพระสูตร ในฐานะเป็นตัวอย่างของบุคคลที่เป็นพระพุทธเจ้า

ตำนานของพระวิปัสสิพุทธเจ้านั้น แรกเริ่มเดิมที น่าจะเป็นเรื่องเล่าเฉพาะ ตำนานการประสูติเพียงอย่างเดียว เนื่องจาก พุทธประวัตินั้นคงเหลือมาแบบ

¹² ผู้แปล : Nigali Sagar เป็นโบราณสถาน ตั้งอยู่ในประเทศเนปาล แหล่งโบราณสถาน นี้ตั้งอยู่ทางเหนือของลุมพินีปราว 20 กิโลเมตร ที่นึ่งมีการค้นพบจารึกของพระเจ้า อโศก ซึ่งระบุว่าเป็นที่ประสูติของพระกนกมุนี (โกนาคม) พุทธเจ้า

นั้นเลยในรูปของพระสูตรบาลีหนึ่งชื่อ “อัจฉริยอัพภุตสูตร” (希有未曾有法經 keumizouhōkyō) ซึ่งกลายมาเป็นพุทธประวัติของพระศากยมุณีไป เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของทั้งสองพระสูตรนี้ Windisch¹³ นักวิชาการชาวเยอรมัน ได้ชี้ให้เห็นแล้ว ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีข้อสงสัยว่าพุทธประวัติเรื่องใดกันแน่ที่สำเร็จเป็นรูปเป็นร่างขึ้นก่อน แต่เพียงแค่อภิปรายจากเนื้อหาของบทนำเรื่องของอัจฉริยอัพภุตสูตร ก็เป็นที่กระจ่างชัดแล้วว่า อัจฉริยอัพภุตสูตรเป็นสิ่งที่สืบทอดเรื่องเล่าที่เกิดขึ้นมา โดยอาศัยพุทธประวัติของพระวิปัสสิพุทธเจ้าในมหาวทานสูตรเป็นพื้นฐาน

ภายหลัง พุทธประวัติของพระวิปัสสิพุทธเจ้าในมหาวทานสูตรได้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ท้ายที่สุด พระสูตรที่ได้กลายเป็นเรื่องที่เล่าขานเหตุการณ์ไปจนกระทั่งถึงการให้กำเนิดหมู่สงฆ์ ถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องที่กระต่อนกระแท่นก็ตาม ในพระสูตรนั้นปรากฏลักษณะพิเศษ 6 ประการ ยกเว้น “มารวิชัย” และ “เสด็จดับขันธปรินิพพาน” ซึ่งเป็นคุณลักษณะพิเศษ ให้เห็นแล้ว ในชีวประวัติของพระพุทธเจ้า แต่ทว่า “คัมภีร์อาคม - นิกาย” ที่ยังหลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน จะจัดให้พระสูตรนี้อยู่ก่อน นำหน้า “มหาปรินิพพานสูตร” (大涅槃經 dainehankyō รายละเอียดดูในบทที่ 11) ซึ่งเล่าเรื่องการปรินิพพานของพระศากยมุณีเสมอ เราจึงอาจสงสัยว่า ในทั้งสองพระสูตร (หมายถึงมหาวทานสูตรและมหาปรินิพพานสูตร) มีความตั้งใจที่จะเล่าพุทธประวัติตั้งแต่ “เสด็จจุติลงจากสวรรค์” จนถึง “เสด็จดับขันธปรินิพพาน” ได้ จากประเด็นนี้เช่นกัน การที่พุทธประวัติของพระวิปัสสิพุทธเจ้า นำเสนอพุทธประวัติของพระศากยมุณีในฐานะเป็นชีวประวัติโดยทางอ้อมนั้นเป็นเรื่องที่แจ่มชัด และเราต้องเข้าใจว่า พุทธประวัติของพระศากยมุณีที่พัฒนาจากพระสูตรนั้น ท้ายที่สุดแล้ว กลับกลายเป็นเรื่องที่เล่าขานภาพของพระศากยมุณีในฐานะพระพุทธเจ้า (แทนที่จะเป็นบุคคลจริงในประวัติศาสตร์)

¹³ ผู้แปล : Ernst Wilhelm Oskar Windisch (1844-1918) เป็นนักวิชาการภาษาศาสตร์ชาวเยอรมัน เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาศาสตร์ภาษาเยอรมัน ภาษาสันสกฤต และภาษาละติน

ดังที่เคยยกประเด็นปัญหาทางการศึกษาวิจัยพุทธประวัติ ในความนำมาแล้ว ว่าการนำพุทธประวัติเรื่องเล่าของพระพุทธเจ้าที่เกิดขึ้นมาเป็นรูปเป็นร่างเช่นที่กล่าวมาแล้วนี้ มาผูกโยงกับประวัติของบุคคลจริงทางประวัติศาสตร์โดยตรงนั้น เป็นเรื่องที่อันตราย จากข้อมูลเพียงน้อยนิดของบุคคลอย่างที่เราพบใน “เรื่องราวของพระพุทธเจ้า 7 พระองค์” ตำนานเรื่องเล่าของ “ผู้ที่เป้นพระพุทธเจ้า” ได้ถูกสร้างขึ้น โดยอาศัยเรื่องนั้นเป็นพื้นฐาน และยิ่งกว่านั้น ยังมีการผนวกเรื่องเล่าอื่น ๆ ที่จำเป็นเข้าไปอีก พุทธประวัติของพระศากยมุณีในฐานะของพระพุทธเจ้าจึงสำเร็จเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา

ข้าพเจ้าต้องการที่จะพิจารณาพุทธประวัติ ที่เกี่ยวข้องกับชีวประวัติของพระศากยมุณี ในขณะที่พิจารณา “พุทธประวัติของพระวิปัสสิพุทธเจ้า” กับ “เรื่องราวของพระพุทธเจ้า 7 พระองค์” ในมหาวทานสูตรไปด้วยในคราวเดียว โดยมีสิ่งนั้นเป็นหลักฐานที่มั่นคงอย่างหนึ่ง เราก็จะสามารถนำข้อมูลใน “ฐานะมนุษย์คนหนึ่ง” ของพระศากยมุณีที่เราได้รับทราบมาถึงตอนนี้ “พุทธประวัติ” ซึ่งถูกสร้างขึ้นโดยอาศัยข้อมูลเหล่านั้นเป็นพื้นฐาน และ “พุทธประวัติของพระศากยมุณีเอง” ซึ่งถูกพิจารณาว่าเรื่องก่อนหน้านี้นี้ยังไม่เพียงพอ นำมาสร้างเป็นภาพสลับเสลาเป็นเรื่องเป็นราวได้ ด้วยการวิเคราะห์เช่นนี้ เราจะสามารถมองเห็นลักษณะพิเศษ ว่าเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่สรรค์สร้างเป็นชีวประวัติของพระศากยมุณีซึ่งพุทธศาสนาตั้งใจเล่าสืบทอดกันมาแต่ละเรื่องนั้น ได้รับการสืบทอด โดยตั้งอยู่บนจุดมุ่งหมายใด

(โปรดติดตาม บทที่ 2 ตอนจบ ในวารสารฉบับต่อไป)